

iskenderiyeli philo judaeus

Tanrı'nın bilgisine
ulaşmak mutluluğun
kendisidir

Hıristiyan, Yahudi ve İslam tasavvufunun öncüsü

DESTEK YAYINLARI: 1692
FELSEFE: 81

**İSKENDERİYELİ PHILO JUDAEUS / TANRI'NIN BİLGİSİNE ULAŞMAK
MUTLULUĞUN KENDİSİDİR**

Yayına Hazırlayan: Turgut Özgüney

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Destek Yapım Prodüksiyon Dış Tic. A.Ş.
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşın
Felsefe Serisi Yayın Koordinatörü: Özlem Küskü
Üretim Koordinatörü: Semran Karaçayır
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Melike Doğan
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak-Mesud Topal-Meltem Kökboyun

Destek Yayınları: Aralık 2022
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-815-0

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkani.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak
Sertifika No. 48625
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul
Tel. (0) 212 613 30 06

Destek Dukkan

iskenderiyeli philo judaeus

Tanrı'nın bilgisine ulaşmak mutluluğun kendisidir

Hıristiyan, Yahudi ve İslam tasavvufunun öncüsü

Yayıma Hazırlayan: Turgut Özgüney

ESTEK
Yayımları

Philo kimdir?

Philo, İskenderiyede İÖ 25 yılında doğmuş, İS 50 yılında ölmüş bir Yahudi filozofudur. Yahudi ve pagan çevreleri etkileyen; zengin, yüksek itibarı olan manevi (tinsel) bir ailenin oğludur. Philo, Yahudi olmasına karşın, kültür bakımından Yunanlıdır. Güçlü bir Yahudi kültürü almış olmasına rağmen felsefeye merak sarmış ve İskenderiyede “Helenistik Gymnasium”da felsefe dersleri almıştır. Bu dönem, Grek eğitimi ile özdeşleşen bir sistemdir. Orta Platoncu bir filozof olan İskenderiyeli Eudorus (İÖ 50-25) gibi, Philo’nun da Platoncu dersleri dinleyerek veya hoca tutarak felsefe eğitimi aldığı söylenir. Pythagoras (İÖ 580-500) ve Platon’un felsefi sistemi, onun mistik ruhunu kaplamıştır. Bu yüzden kendisine “Yahudi Platon” adı verilmiştir. Onun kişilik ve karakterini, felsefeye olan yeteneğinden dolayı Platon ile bir tutanlar tarafından şu sözler sıkça söylenmekteydi:

“Ya Platon Philo’yu ya da Philo, Platon’u taklit etmiştir. Ya Platon, Philo gibi düşünüyor ya da Philo, Platon gibi düşünüyordu.”

Philo, felsefe ile birlikte teolojinin de sırlarını öğrenmiş ve çölde inzivaya çekilerek ekmek, tuz ve yenilebilir bir otlarla geçinmiştir. Deruni bir hal içinde geçen bu hayatı süresince, hep Tanrı'yı düşünmüştür. Çölde geçen bu hayattan sonra Philo, aniden Atina'ya giderek orada retorik (hitabet) öğrenmiştir. Ayrıca Pindar (İÖ 518-438), Sophocles (İÖ 496-406), Euripides (İÖ 485-406), Herodotus'un (İÖ 484-425) eserlerini okumuş, bu eserler sayesinde Yunanlıları sevmiştir. Retorik öğrendikten sonra sinagogda ve okulda dersler vermiştir. Philo'nun kardeşi Alexander, İskenderiyedeki Musevi cemaatinin önderi olmuş, daha sonra da Philo, bu cemaate başkanlık ve önderlik yapmıştır. Philo, kendi cemaati ve İskenderiyeliler arasında haklı bir şöhret kazanmış "yüzyılın ustası" olarak kabul edilmiştir.

Philo'nun evliliğini kendi büyüklüğünü kavrayabilecek karakterde bir kadınla yaptığı ve asla süslenmeyen bu kadına niçin süslenmediği sorulduğu zaman "kocasının erdeminden başka bir süsü taşımak istemediği" rivayet edilir. Philo'nun anlattığına göre İskenderiyedeki Yahudiler, ticaretten sanayiye kadar birçok alanda faaliyette bulunurlar. Yahudilerden bir kısmı tüccar ve esnaf iken bazıları da zanaatkar, kuyumculuk, demircilik vb. işlerde çalışırlardı.

Birinci Ptolemy hanedanlığı sırasında askeri ve idari anlamda birçok mevkie gelmiş olan Yahudiler, Romalılar zamanında askeri vb. birtakım önemli işlerden uzaklaştırılırlar. İÖ 31-İS 14 yılları arasında İmparator Augustus dönemindeki barışçıl ortam (pax romana) ile

İS 14-37 yıllarında imparator olan Tiberius arasında bir geçiş dönemi yaşanır. Philo Augustus'tan insanlara özgürlük sunması ve onlara değer vermesi özelliklerinden dolayı “yeryüzünde yaşamış olan imparatorların en iyisi” diye övgü ile bahseder.

Geçiş döneminin ardından gelen Gaius Caligula'nın (İS 37-41) zamanında, bu barışçıl ortam, yerini çalkantılı bir döneme bırakır. Philo'ya göre Caligula kibirli olup, kendisinin tanrı olduğunu düşünmektedir. Gerçekten de Caligula, Roma'daki Jüpiter tapınağında çırılçıplak dans ederek kendisinin tanrı olduğunu ilan etmiştir. İS 40 yılında Romalılar; Yahudilerin imparatora değil, isimsiz bir tanrıya taptıklarını bahane ederek, İskenderiye'de Yahudileri kılıçtan geçirmeye ve mallarına el koymaya başlamışlardı. O zaman Yahudiler; Philo'yu 3 ihtiyarla birlikte İskenderiye'nin diktatör yöneticisi Flaccus Avillius'u İmparator Caligula'ya şikâyet etmek, imparatorun merhametini rica etmek, Ptoleme ve Cesarlar zamanında kendilerine verilmiş olan burjuvalık haklarını yeniden elde etmek ve kapatılan birkaç sinagogun tekrar açılmasını sağlamak konusundaki arzularını imparatora bildirmek üzere Roma'ya elçi olarak gönderdiler. Philo, bu elçi heyetinin başkanıydı ve o zaman 70 yaşındaydı. Philo ve heyet, Mısır İskenderiye'sinde yaşadıkları problemlerle ilgili konuşmaya Roma'ya gittiklerinde Caligula'nın büyük bir heykelinin Jüpiter tapınağının en kutsal bölümüne (Kodesh Hako-dashim) dikileceğini haber aldıklarında donakalıp, uzun

bir süre hareket edemediklerini ve psikolojik bunalım geçirdiklerini anlatır. İmparatora arzularını açıkladıklarında Caligula onlarla alay etmiş, Philo ve arkadaşları canlarını kurtarmak için hemen Roma'dan kaçmışlardır. Ancak bu olaydan sonra, İskenderiye'de Yahudilere yapılan işkenceler kısmen hafifletilmiştir.

Philo, İskenderiye'de Yahudilere zulmeden Flaccus hakkındaki şikâyetlerini ve bu şikâyetlerin Caligula'ya nasıl aktarıldığını, o dönemde Yahudilerin çektiği sıkıntıları ve Flaccus'un sonunu, sadece bu konuya yer verdiği bir eserde anlatmıştır.

Bazı kilise yazarları, Philo'nun yüz yıl kadar yaşadığını ve ikinci defa Roma'ya giderek Saint Pierre'i (ölümü İS 64-67) görmek ve onun eliyle vaftiz olmak istediğini yazarlar. Yine bir başkası, onun Hıristiyanlığı kabul ettiği halde, bundan memnun olmayan Yahudileri memnun etmek için tekrar Yahudi dinine döndüğünü söyler. Fakat bunların gerçek olup olmadığına dair şüphe vardır. Çünkü Philo eserlerinde, Hıristiyanlığa ait bilgi vermiş değildir. Philo'nun Hıristiyan olduğu düşüncesi, bir rivayet olarak yayılmıştır. Diğer taraftan ise, Hıristiyanlığın onun zamanında başlaması ve yayılmasını göz önünde tutarsak, Musevilğin bir kolu, bir şubesi gibi sayılan bu dinin akidelerinin o devirde belirlendiği ve bu konuda Philo'nun fikir ve görüşlerinden istifade edildiği ifade edilmektedir. Philo, İsa hakkında hiçbir şey söylememiştir.

Hıristiyanlığın kuruluşunda Philo'nun fikir ve görüşlerinden faydalandığı doğru ve geçerli bir iddiadır.

Giriş

Philo'nun, 3 öğretmeni olduğu söylenir. Bunlardan ikisi Thrasyllus ve Eudorus Pythagorasçıdır; Potama ise Platoncu'dur. Philo, Yahudi kültürü ile Grek düşünce sistemini birleştirip, orijinal katkılar ortaya koyan ve kendisinden sonra Yeni Platonculuğa, Plotinos'a ve Hıristiyan gnostisizmine (Clement ve Origen) ilham veren kişi olarak gösterilir.

Felsefe tarihi 3 büyük devreye ayrılabilir. Bunlar:

1. İlkçağ felsefesi
2. Ortaçağ felsefesi
3. Yeniçağ felsefesi

İlkçağ felsefesi: Justinien (İÖ 565-482) tarafından Atina okulunun 529 yılında kapatılmasına kadar devam eder.

Ortaçağ felsefesi: 9. yüzyılda başlayıp 16. yüzyılda sona erer.

Yeniçağ felsefesi: Rönesans'la başlayıp zamanımıza kadar devam eder.

İlkçağ felsefesinde genel olarak moral ve metafizik bir karakter; ortaçağ felsefesinde daha çok lojik ve teolojik (tanrıbilim) bir karakter; çağdaş felsefede (yeniçağ felsefesi, modern felsefe) ise özellikle bilimsel ve sosyal bir karakter, bariz bir şekilde kendini gösterir.

İlkçağ felsefesi başlıca 3 devreye ayrılabilir:

1. **Sokrates'ten önceki devir:** Bu devir Thales (İÖ 624-542) ile başlayıp Sokrates'e (İÖ 469-399) kadar sürer. İsa'dan evvel, 600 ile 420 yılları arası bu devrin genel özelliği, kozmolojik bir karakter göstermesidir. Yani bu devir, bir çeşit doğa felsefesi devridir.

2. **Sokrates devri:** Bu devir Sokrates ile başlar, Aristoteles'in (İÖ 384-323) ölümü ile biter. İsa'dan evvel 429 ile 322 yılları arası bu devrin genel özelliği; moral ve metafizik karakterli olup, zihne ait felsefeyi temsil eder.

3. **Aristoteles sonrası devir:** Aristoteles'in ölümünden sonra başlar ve Justinien tarafından felsefe okullarının kapatılmasına kadar sürer. Bu devirdeki genel karakter, açık şekilde moral karakter olup, "en yüksek hayır" (en yüksek iyi) konu olarak ele alınır.

Bu kitapta, 19 Nisan 2010 tarihinde Anadolu Aydınlanma Vakfı'nda sunumunu yapmış olduğum, İskenderiyeli Yahudi filozofu Philo'nun hayatı, eserleri ve felsefi yöntemi serimlenmektedir. Bu kitabı oluştururken elimden geldiğince zengin ve güvenilir kaynaklardan istifade etmeye özen gösterdim.

Çalışmamda konu aldığım İskenderiyeli Yahudi filozof Philo da (İÖ 25-İS 50) ilkçağ felsefesinin son devri olan, Aristoteles sonrası dönemde ortaya çıkmıştır.

Philo, Yunan felsefesiyle Musa dinini uzlaştırmaya çalışmış, Philo'nun anlayışından doğmuş olan felsefe, modern çağa kadar sürmüş ve Philo, Skolastik düşünceye öncülük etmiştir.

Turgut Özgüney

*“Gerçek insan, kendini
Tanrı’ya adayandır.
O insan, dualarla ve
sonsuz aşkla Tanrı’ya
bağlanır. Ve Tanrı’nın
emirlerine itaat etmek
için yurdunu, ailesini
ve akrabalarını
terk eder.”*

İdealar

Platon'a göre gerçeğin dünyası, idealar dünyasıdır. Bu, gerçek bilginin konusu (episteme) olan dünyadır. Diğer taraftan, göreceli gerçeğin içinde yaşadığımız dünya vardır. Bu da meydana gelen ve yok olan nesnelerin dünyasıdır. Bu dünya zan (doxa) dünyasıdır. İdea, birliktir. Bölünmez, değişmez, öncesiz, sonrasız olarak vardır. İdealar, akıl bilgisinin konusudur (episteme). Buna göre, duyularla algılanan nesnelere karşısında, nesnel olmayan idealar (asomata eide) vardır. Bunlar uzayın ya da nesnelere dünyasının hiçbir yerinde bulunmaz. Duyularla değil, düşünme ile kavranırlar. Düşünülen, akılla kavranılan bir dünya (topos noetos) meydana getirirler.

İdealar, insan bilincinde saf soyutlama yolu ile "ilke olarak" kavranırlar. İçinde yaşadığımız bu dünya, idealar dünyasının bir kopyasıdır (eikon).

Platon'un ideaları, zamana bağlı olmayan varlıklardır. Zamana aşkındırlar. Philo, Platon'un idealarını "Tanrı'nın ruhunda gizli olan düşünceler" şekline sokmuştur. Philo'ya göre, "*idealar, Tanrı'nın kendilerini düşünmesi halinde var olurlar*". Böylece Philo, Platon felsefesine "yaratan" kavramını sokmuş olur.

Platon ve Aristoteles için Tanrı, evrenin yaratıcısı değil, yalnız mimarıdır, yani Tanrı gerçekte var olan bir malzemeye şekil kazandırır. Oysa Philo, Tanrı'yı evrenin yaratıcısı yapmıştır.

Antik Yunan felsefesi, kendisini dinin etkisinden kurtarmaya çalışan bir düşünce hareketi olarak başlamıştı. Yunan felsefesi, Philo ile birlikte tekrar dinin etkisi altına girmiştir. Yunanistan ve Roma'da dinler, devlet dini şeklini almıştır. İmparatora tapınmalar başlamıştır. İlkçağda tanrılar, devlet tanrılarıydı. Roma'da, resmi dinin yanında bir de bireye ait bir din gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu kişisel dinin ağırlık merkezi, "ruhun ölümsüzlüğü" düşüncesi idi. Roma devlet dini, bu gereksinime hitap edemiyordu. Doğudan gelen dini akımlar, Roma'da yerleşip, cemaatlerini oluşturdular. Bunun sonucu olarak Roma'da, çeşitli Tanrı inançları ortaya çıktı.

*“İdealar, Tanrı'nın
kendilerini
düşünmesi halinde
var olurlar.”*

Türüm doktrini

Philo'nun Türüm doktrinine göre Tanrı, bize ebedi bir nur ve tüm fiziksel ve zihinsel nurun kaynağı olarak tanıtılır. Tanrı'nın bu ilk belirimi, "manifestasyon" bir soyutlamadır. Saf bir yüklemden başka bir şey değildir. Türüm gerçek bir varlıktır, bir şahıstır. Ya da İskenderiye okulunda söylendiği gibi, bir hipostastır. Philo buna; "Tanrı'nın büyük oğlu", "meleklerin en eskisi", "içsel kelam" adlarını verir. Bundan, evren aracılığıyla bilinen, söylenmiş kelam, yani "etkin akıl", "etkili enerji" adıyla ikinci bir türüm meydana gelir.

Philo'nun Sophia Anlayışı

Sophia, Baba Tanrı'dan çıkar ve temel erdemlerin olduğu bir nehirden akar. Bu nehir, dört kola ayrılır.

Bunlar aynı zamanda temel değerler olan; akletme, itidal, cesaret ve adalettir. Sophia, insanların ruhuna akıl ve yüce davranışların tohumlarını eken, Tanrı'nın kızıdır. Eğer Tanrı evrenin babası ise, Sophia da annesidir. Tanrı, Sophia'nın kocası ve onun kaynağıdır. Tanrı ve Sophia'nın her ikisi de diğer güzelliklerin kaynağıdır.